

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Β. ΜΟΥΜΤΖΑΚΗΣ*

(1929-2009)

για τον Σύνδεσμο Φιλολόγων ν. Δράμας
Χρίστος Π. Φαράκλας

*Χάσαμεν όμως το πιο τίμιο — την μορφή του
Καβάφης*

Πλήθος κόσμου συνόδεψε την περασμένη Τετάρτη (8 Απριλίου 2009) στην τελευταία του κατοικία τον Αναστάσιο Βασιλείου Μουμτζάκη, εξέχοντα Δραμινό και κορυφαία μορφή της ελληνικής εκπαίδευσης. Το πέραςμα του Τάσου Μουμτζάκη από την εκπαίδευση, τόσο σε τοπικό όσο και σε πανελλήνιο επίπεδο, υπήρξε μια φωτεινή ανάπαυλα σε ένα γενικά συννεφιασμένο και αφιλόξενο τοπίο. Υπήρξε δάσκαλος χαρισματικός. Οι μαθητές του εξακολουθούν να αναπολούν με νοσταλγία τις ώρες της διδασκαλίας του που ήταν πραγματικά επικοινωνιακά ρεσιτάλ μιας ψυχής παθιασμένης για γράμματα και γεμάτης από ευγένεια, κατανόηση και αγάπη. Οι συνάδελφοί του τον θυμούνται ως ένα σοφό και ακούραστο εργάτη της φιλολογικής επιστήμης, έτοιμο να απαντήσει με απέραντη προσήνεια σε κάθε ερώτημα και να συμβάλει αποτελεσματικά στην επίλυση οποιουδήποτε φιλολογικού ή διδακτικού προβλήματος. Οι Δραμινοί, τέλος, δεν θα ξεχάσουν ποτέ τις καταπληκτικές ομιλίες του, που συνδύαζαν την εμβριθεία και τη γνώση με την απλότητα και τον ύψιστο σεβασμό για το κοινό.

Ο Τάσος Μουμτζάκης ανήκε σε μια πρωτοποριακή γενιά φιλολόγων που με το ήθος και τις ιδέες τους άνοιξαν το δρόμο σε μια εκπαίδευση με ανθρωπινό πρόσωπο, μια εκπαίδευση βασισμένη στο σεβασμό της προσωπικότητας του μαθητή, τον οποίο αναδείκνυε σε ισότιμο παράγοντα της εκπαιδευτικής διαδικασίας τοποθετώντας τον στο ίδιο επίπεδο με τον διδάσκοντα. Αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα κάποιας απλοϊκής έκφρασης παιδαγωγικού «λαϊκισμού» αλλά η συνειδητή επιλογή ενός πολύ δύσκολου εκπαιδευτικού δρόμου, που απαιτούσε από τον διδάσκοντα να επιβιώνει στην τάξη με βάση τις γνώσεις του και τα διδακτικά του προσόντα και όχι τις απειλές και την αυστηρότητα. Το διδακτικό όραμα του Τάσου Μουμτζάκη ήταν μια σχολική τάξη που θα λειτουργούσε χωρίς φόβο και καταναγκασμό ως φυσιολογικός χώρος επαφής και διαλόγου που θα γέμιζαν την ψυχή του μαθητή όχι απλώς με τυποποιημένες πληροφορίες αλλά με τη δημιουργική χαρά της ανακάλυψης. Αυτή η μορφή διδασκαλίας, όσο και αν φαίνεται οραματική και ουτοπική, δεν ήταν για τον Μουμτζάκη απλώς ένας στόχος προς επιδίωξη αλλά υπόθεση καθημερινής πράξης, αφού ήταν σε θέση με την επιστημονική του επάρκεια, το διδακτικό του ήθος, την ευγένεια και την αγάπη του να μετατρέπει το μάθημά του σε απολαυστική εμπειρία και την τάξη του σε εργοτάξιο εθελοντικής συμμετοχής.

Βέβαια δεν αρκούσε να ενστερνιστεί κανείς την εκπαιδευτική φιλοσοφία του Μουμτζάκη για να είναι σε θέση και να την εφαρμόσει. Η προσχώρηση στη «σχολή» του Μουμτζάκη δεν ήταν απλώς θέμα θεωρητικής σύμβασης. Απαιτούσε, εκτός από όλα τα άλλα, και κάτι που ο Τάσος Μουμτζάκης διέθετε κατά κοινή ομολογία και αυτό ήταν η «σφραγίδα της δωρεάς», εκείνο δηλαδή το ιδιαίτερο χάρισμα που είχε να είναι σπουδαίος δάσκαλος χωρίς να προσπαθεί να είναι, να είναι συναρπαστικός ομιλητής, χωρίς να προσφεύγει σε ρητορικούς ή γλωσσικούς εντυπωσιασμούς, να είναι σοφός χωρίς να προσποιείται τον παντογνώστη. Είχε την ικανότητα και το θάρρος να πιστεύει ότι ο άνθρωπος είναι στην πραγματικότητα ον αγαθό και αυτό τον προίκιζε με μια αυθεντική

και στέρη αισιοδοξία, που, αν κάποτε επικρατούσε ως προγραμματική αρχή στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, τότε ίσως το κλίμα της εκ-παίδευσής μας θα γινόταν πραγματικά εύκρατο, οι στόχοι της ακραιφνώς ανθρωπίνου και ο ρόλος της καθαρά εξανθρωπιστικός.

Ο Τάσος Μουμτζάκης υπήρξε για τη Δράμα τα τελευταία σαράντα -τουλάχιστον- χρόνια το υπόδειγμα του εκπαιδευτικού. Σε όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του πρόσφερε τις υπηρεσίες του σε σχολεία της Δράμας, ιδίως βέβαια στο Γυμνάσιο Θηλέων (το μετέπειτα 2ο Λύκειο), όπου όντως άφησε εποχή. Εποχή όμως άφησε στη Δράμα και ως Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων από τότε που καθιερώθηκε ο θεσμός (1982) έως την αποχώρησή του από την ενεργό δράση το 1995. Η προσπάθειά του τότε είχε επικεντρωθεί στην αναβάθμιση του επιπέδου των υπηρεσιών που πρόσφεραν οι φιλόλογοι από την πρώτη τάξη του Γυμνασίου ως την τελευταία τάξη του Λυκείου. Επιδιώξη του ήταν ένα σχολείο ανοιχτό, απελευθερωμένο από φοβίες και συμπλέγματα, που θα άφηνε τη διδακτική εμπειρία να ανακυκλώνεται ακατάπαυστα και τις καλές ιδέες να διασταυρώνονται και να γονιμοποιούνται. Δούλεψε ακούραστα και μεθοδικά για τη διοργάνωση σεμιναρίων μετακαλώντας σπουδαίους εισηγητές και δίνοντας στους φιλόλογους τη Δράμας την ευκαιρία να δουν από κοντά και να ακούσουν σημαντικές προσωπικότητες της εκπαίδευσης και της επιστήμης. Με πλήθος «δοκιμαστικές» διδασκαλίες που πραγματοποιήθηκαν είτε από τον ίδιο είτε από άλλους εκπαιδευτικούς έδωσε τη δυνατότητα στους φιλόλογους όλων των σχολείων της Δράμας (αλλά και της Καβάλας και της Ξάνθης) να κοινοποιήσουν τις εμπειρίες τους και να συζητήσουν ανοιχτά τα κάθε είδους προβλήματα που αντιμετώπιζαν στη δουλειά τους. Η δραστηριότητά του έφτασε μέχρι την κυκλοφορία ενός τοπικού εκπαιδευτικού περιοδικού με τον τίτλο «Θεωρία και Πράξη», που τα τεύχη του, αποτελούν ένα ακόμη τεκμήριο της προσπάθειάς του να αξιοποιήσει το τοπικό φιλολογικό δυναμικό και να βοηθήσει έμπρακτα τους συναδέλφους του και πιο πολύ τους νέους.

Ως Σχολικός Σύμβουλος ο Μουμτζάκης όργωσε κυριολεκτικά την Ελλάδα. Ήταν παντού περιζήτητος και ευπρόσδεκτος, όχι μόνο γιατί ήταν πάντα συναρπαστικός και ουσιαστικός αλλά και γιατί ως μέλος τότε της συγγραφικής ομάδας των νέων σχολικών βιβλίων της νεοελληνικής γλώσσας είχε πάρα πολλά να πει για τον τρόπο διδασκαλίας τους. Ήταν η πρώτη φορά που καθιερωνόταν το μάθημα της μητρικής γλώσσας στα ελληνικά σχολεία ως αυτόνομο και ανεξάρτητο αντικείμενο και έπρεπε οι διδάσκοντες να ενημερωθούν για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν την πρόκληση. Ο ενθουσιασμός του Μουμτζάκη ήταν τόσο μεγάλος που έφτανε στα όρια της αυταπάρνης. Πήγαινε όπου τον καλούσαν. Χωρίς να διαθέτει δικό του μέσο μεταφοράς θυσίαζε ώρες ατέλειωτες από την προσωπική του ζωή σε ταξίδια ακατάπαυστα για να μεταδώσει τη σοφία του σε όσους την είχαν ανάγκη. Ήταν πραγματικά ένας άθλος, για τον οποίο η Δράμα του οφείλει ευγνωμοσύνη, το ότι ο Τάσος Μουμτζάκης με το να ζει μόνιμα και να εργάζεται εδώ είχε μετατρέψει τη μικρή μας πόλη σε κέντρο εκπομπής ενός νέου παιδαγωγικού πολιτισμού, ο οποίος, δυστυχώς, ήταν πολύ αβρός και πολύ λεπτεπίλεπτος για να επιβιώσει μέσα στα λασπόνερα του άκρατου ωφελιμισμού που έχουν κατακλύσει στις μέρες μας κάθε πτυχή του δημόσιου και του ιδιωτικού μας βίου.

Ο Μουμτζάκης δίδαξε σε όλα σχεδόν τα σχολεία επιμόρφωσης εκπαιδευτικών όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Κύπρο, ενώ πήρε μέρος ως εισηγητής σε πολλά επιστημονικά συνέδρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το πάθος της ζωής του ήταν η γλώσσα και η διδασκαλία της, έρωτάς του ισόβιος ο Σολωμός και ο Μακρυγιάννης.

Μπορούσε να μιλά για θέματα γλώσσας με απίστευτη άνεση αντλώντας από ένα τεράστιο απόθεμα γνώσεων που ήταν εντελώς αδύνατον να εκτιμήσεις τον πραγματικό του όγκο. Ως κλασικός φιλόλογος ήταν σε θέση να δώσει αμέσως λύση σε όποιο πρόβλημα της αρχαίας ελληνικής ή της λατινικής γραμματείας αντιμετώπιζαν οι φιλόλογοι που ζητούσαν τη βοήθειά του. Οι απαντήσεις του τις περισσότερες φορές έδειχναν ότι τα φιλολογικά προβλήματα που απασχολούσαν τους καθηγητές είχαν απασχολήσει τον ίδιο από πολύ παλαιότερα και ότι για όλα είχε απολύτως κατασταλαγμένες και ξεκάθαρες απόψεις. Καρπός της βαθιάς του αρχαιογνωσίας υπήρξε το ανεπανάληπτο μέχρι σήμερα (και με όλα τα κριτήρια) εγχειρίδιο διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, το τελευταίο ίσως βιβλίο που, παρά το γεγονός ότι δεν αξιοποιήθηκε δεόντως από το σύστημα, έδινε στους μαθητές τη δυνατότητα να κατανοήσουν και να αγαπήσουν αυθόρμητα την αρχαία γλώσσα μέσα από τα πιο ευχάριστα, τα πιο έξυπνα και τα πιο προσιτά αρχαιοελληνικά κείμενα. Ότι αντικατέστησε εκείνο το εγχειρίδιο ήταν συγκριτικά πολύ πιο άτεχνο και απείρως πιο αναποτελεσματικό.

Μνημείο της αρχαιογνωσίας του Μουμτζάκη υπήρξε -και εξακολουθεί ευτυχώς να είναι μέχρι σήμερα- το λαμπρό του Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, ένα βιβλίο που αντικατέστησε επάξια στην εκπαίδευση το καταπληκτικό συντακτικό του Αχιλλέα Τζαρτζάνου. Το Συντακτικό του Μουμτζάκη, χωρίς να υστερεί από άποψη εγκυρότητας σε σχέση με το βιβλίο που αντικατέστησε, έχει το αδιαφιλονίκητο πλεονέκτημα ότι είναι πολύ πιο προσιτό και πολύ πιο φιλικό στον μαθητή προς τον οποίο κυρίως απευθύνεται.

Ο Μουμτζάκης υπήρξε μέλος και των συγγραφικών ομάδων που συνεισέφεραν στην εκπαίδευση και άλλα σημαντικά διδακτικά εγχειρίδια, όπως το Συντακτικό της Νεοελληνικής Γλώσσας (το οποίο εξακολουθεί να διανέμεται στους μαθητές του Γυμνασίου) και την πρώτη σειρά εγχειριδίων διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας για τις τρεις γυμνασιακές τάξεις. Και αυτά τα βιβλία όμως, μόλις είχαν αρχίσει να ενσωματώνονται στη διδακτική πράξη και να αποδίδουν, αποσύρθηκαν για δώσουν τη θέση τους σε ακατάσχετους πειραματισμούς και αψυχολόγητες αναπροσαρμογές, που έχουν δυστυχώς επιδεινώσει σοβαρά την κατάσταση και σ' αυτό τον διδακτικό τομέα.

Μια σημαντική συμβολή του Τάσου Μουμτζάκη στη διάδοση της καλής χρήσης της δημοτικής γλώσσας υπήρξαν οι ραδιοφωνικές του εκπομπές από το «Ράδιο Ηχώ» της Δράμας, οι οποίες, στη συνέχεια, τυπώθηκαν σε βιβλίο με τον τίτλο «Η γλώσσα μας και τα προβλήματά της». Εκεί ο Μουμτζάκης δίνει μια ήπια μάχη (όπως ήπιες ήταν πάντα όλες οι μάχες του) ενάντια σε ένα φαινόμενο που θα μπορούσε κανείς να το χαρακτηρίσει ως «νεοκαθαρευουσιανισμό» ή απλούστερα ως «καθαρευουσιανισμό της δημοτικής». Ξεκαρδιστικές εκδηλώσεις αυτού του απερίγραπτου γλωσσικού «κιτς» είναι π.χ. ο τρόπος χρήσης των επιρρημάτων σε -ως. Αφού τα επιρρήματα στη δημοτική γλώσσα τελειώνουν γενικά σε -α, μπορούμε, άρα, να λέμε και «προηγούμενα» αντί «προηγούμενως» και «επιεικά» αντί «επιεικώς» και «απλά» αντί «απλώς» και... «ίσα» αντί «ίσως». Και ενώ το βιβλίο εκείνο θα έπρεπε να έχει γίνει εγκόλπιο όλων των Ελλήνων που πιάνουν στα χέρια τους μολύβι (ή πληκτρολόγιο!) για να γράψουν, σήμερα είναι εξαντλημένο(!) και δυσεύρετο, ενώ ίσως θα έπρεπε η Δράμα, ή τουλάχιστον ο τοπικός Σύνδεσμος Φιλολόγων, να επιδιώξουν την άμεση επανέκδοσή του.

Εκτός από τις δεκάδες άλλες δημοσιεύσεις του σε φιλολογικά περιοδικά και άλλα επιστημονικά έντυπα, σημαντικό έργο του Μουμτζάκη είναι και η διδακτορική του διατριβή με θέμα τη «Γλώσσα του Μακρυγιάννη». Ο Μακρυγιάννης, ως υπόδειγμα

εντιμότητας και γλωσσικού ήθους, υπήρξε, νομίζω, για τον Μουμτζάκη ένας φωτεινός οδηγός με τον οποίο άρχισε και στον οποίο κατέληξε η πνευματική του πορεία. Η αναφορά στον Μακρυγιάννη, τον μεγάλο αγωνιστή, και στην παρθενική γλώσσα του, ήταν για τον Μουμτζάκη μια αδιάκοπη διαδικασία αναβάπτισης. Θα μείνουν πράγματι αξέχαστες σε όσους τις άκουσαν οι διαλέξεις του για τον Μακρυγιάννη. Όπως αξέχαστες μένουν τόσο στους μαθητές του όσο και στο κοινό οι παραδόσεις ή οι ομιλίες του για τον Σολωμό και ιδίως για τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους».

Ο Τάσος Μουμτζάκης έφυγε και άφησε πίσω του κενό. Κενό που το νιώθουν όλοι όσοι τον γνώρισαν ως δάσκαλο, ως επιστήμονα, ως σύμβουλο, ως συνεργάτη. Και μπορεί η μετριότητά μας να βαυκαλίζεται συχνά με την εφησυχαστική ψευδαίσθηση ότι τάχα «ουδείς αναντικατάστατος». Η περίπτωση όμως του Τάσου Μουμτζάκη αποτελεί απόδειξη απτή ότι υπάρχουν άνθρωποι που είναι πραγματικά αναντικατάστατοι. Αναντικατάστατοι όχι μόνο ως φυσικές υπάρξεις αλλά και ως μύθοι και ινδάλματα σε μια εντελώς εικονική πλέον πραγματικότητα που μετρά το φως της σε εκατομμύρια εκτυφλωτικών «κηρίων» και όχι με βάση το ανέσπερο «αγγελικό και μαύρο φως» του Σολωμού.

Εύχομαι στην ηρωική Αγνή, που του πρόσφερε την ψυχή της στα τελευταία δύσκολα χρόνια της οδυνηρής δοκιμασίας του, στην Αφροδίτη, που του χάρισε την τελευταία χαρά της ζωής του, το εγγονάκι του, και στην Αναστασία, που είχε δεθεί σ' έναν κόμπο λύπης, να είναι καλά και να τον θυμούνται όπως ήταν τότε που ξεχειλίζει από υγεία, δύναμη, σοφία και αγάπη. Τέτοιος Σύζυγος τους άξιζε και τέτοιος Πατέρας!

*Αναδημοσιεύεται από την εφημερίδα Τα Χρονικά της Δράμας, αρ. φύλ. 3354 (13.4.2009), σ. 4.

8 Απριλίου 2009

Χ. Π. Φαράκλας

Τάσο,

Σε αποχαιρετούμε για τελευταία φορά, όπως τότε που έφευγες ευδιάθετος και γελαστός, μετά το τέλος της καθημερινής σου δουλειάς, για να ταξιδέψεις —με λεωφορεία και τρένα τις περισσότερες φορές— σε άλλους νομούς και άλλες πόλεις, όπου θα μιλούσες στους φιλόλογους για κάθε θέμα φιλολογικό αλλά, πιο πολύ, για τη γλώσσα και τη διδασκαλία της, τη γλώσσα την αρχαία και τη νέα, τη γλώσσα την ελληνική που τη λάτρευες και που την είχες αναδείξει σε αδιαπραγμάτευτη αξία ιδεολογικής και ηθικής τάξης...

Κοντά σου, Τάσο, μάθαμε να βλέπουμε τη διδασκαλία σαν πράξη αγάπης και τους μαθητές σαν φίλους μας καλούς, από τους οποίους εμείς οι δάσκαλοι μαθαίνουμε πολύ περισσότερα από όσα μαθαίνουν εκείνοι από εμάς, γι' αυτό και θα πρέπει να τους αντιμετωπίζουμε όχι απλώς με κατανόηση και ανοχή αλλά σαν αξιοσέβαστους συνεργάτες μας σ' αυτή τη συναρπαστική διαδικασία ανάγνωσης και αέναης ανασηματοδότησης του κόσμου.

Κοντά σου μάθαμε ότι η εκπαιδευτική διαδικασία είναι ένα ταξίδι αναψυχής στην ακμή μιας ισόβιας εφηβείας και όχι μια αδιέξοδη σύγκρουση γενεών σε ακατάπαυστη προσπάθεια επιβολής και επικράτησης.

Κοντά σου μάθαμε να νιώθουμε υπερήφανοι για την ιδιότητα του δασκάλου και ενθουσιασμό για το έργο μας, που τόσο το υποβάθμισαν και εξακολουθούν να το υποβαθμίζουν οι κάθε είδους επίσημες ή αυτοματικές «ανακατατάξεις» και «προσαρμογές» των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων.

Τα βιβλία σου, έργα υψηλού επιστημονικού και εκπαιδευτικού κύρους, θα αντικατοπτρίζουν για πάντα την ερωτική σου σχέση με την εκπαίδευση και θα μας εμπνέουν, όσο ζούμε, την ελπίδα ότι κάποτε το ευγενικό και κρυστάλλινο όραμά σου για την παιδεία θα βρει στον τόπο μας αντάξιους συνεχιστές και μιμητές.

Τάσο, φίλε μας ακριβέ, Σεβαστέ μας Σχολικέ Σύμβουλε, Παντοτινέ μας Δάσκαλε,

Σε αποχαιρετούμε όλοι οι φιλόλογοι της Δράμας, όπως σε έχουμε κρατήσει στη μνήμη και την καρδιά μας, ακμαίο και ακατάβλητο, σοφό και προσιτό, αριστοκράτη της γλώσσας μας και υπόδειγμα εκπαιδευτικού ήθους. Παρά τη σκληρή σου δοκιμασία των τελευταίων χρόνων μας αρκούσε η αίσθηση της φυσικής σου παρουσίας, για να μας βοηθά να θεωρούμε εφικτό το ανέφικτο και να συνεχίζουμε την προσπάθειά μας με πίστη και αφοσίωση ακολουθώντας το δικό σου το δρόμο.

Τώρα; Τώρα θα μας μείνει στη μνήμη αυτό που αγαπήσαμε και που αποτελεί τη μόνη δυνατή αντίδραση της αδυναμίας μας απέναντι στο θάνατο, το πιο αφύσικο φυσικό γεγονός στην εφήμερη ζωή των ανθρώπων. Θα προσπαθήσουμε, για όσο ακόμη καιρό μας απομένει, να μείνουμε κοντά σ' αυτό που αγαπήσαμε, που θαυμάσαμε, που προσπαθήσαμε συνειδητά ή ασύνειδα να μιμηθούμε. Και ας είναι η εκδημία σου τόσο ανέκκλητη και τόσο οδυνηρή για όλους μας, όσους είχαμε την τύχη τη μοναδική να βρεθούμε σαν μαθητές κοντά σου!

Τάσο, καλό σου κατευόδιο...

Μπορούμε τώρα πια να σου το πούμε απερίφραστα ότι χωρίς εσένα η ελληνική εκπαίδευση θα ήταν φτωχότερη, ανιαρότερη και χωρίς αναλαμπές ελπίδας.

Καλό σου ταξίδι, Δάσκαλε Αγαθέ!